

Östlund, Krister: *Johan Ihre on the Origins and History of the Runes. Three Latin Dissertations from the mid 18th Century*. Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Latina Upsaliensia 25. Uppsala 2000.

Note

Tak til den anonyme peer-reviewer for nyttige rettelser og forbedringsforslag.

1. Jeg har noteret følgende to-linjede ordsprog fra Ghemen-trykket 1506 (nummerering if. DgO): 21, 94, 194, 529, 533, 548, 585, 595, 796, 805, 842, 853, 999, 1033, 1139, 1156, 1165, 1178, 1181, 1185. Ordsproget Ghemen 1506 nr. 1096 går over fire linjer. Der er også eksempler på, at ordsprogenes længde varierer. De to ordsprog Ghemen 1506 nr. 641 og 642 indgår således i to-linjers ordsprog i Pedersens udgave fra 1515 (hhv. nr. 654a og 683a), hvor de danner par med ordsprogslinjer, der optræder andetsteds som selvstændige ordsprog i Ghemens udgave fra 1506 (hhv. nr. 660 og 689).

Michael Lerche Nielsen

Et leilighetsdigt av Johan Herman Wessel

The occasional poem by Johan Herman Wessel (1742–1785) which is presented here, has not been known to the public until recently. It was found in the Danish National Archive in Copenhagen (in the archive of Hegermann-Lindecrone) by Jens P. Sørensen. The poem is a letter in verse form addressed to the Norwegian poetess Magdalene Sophie Castberg (1755–1825), written in a mocking, playful manner rich in erotic allusions. Wessel's play on male and female roles and identities adds spice to the presentation.

Min lille søde Sophie Moer!
velkommen vær til Flekkefiord!
tilligemed det lille Noer.
Lyksaligt blev det kolde Nord,
da du til Sorg for dem, her boer,
igien til elskte Mage foer.
Hvis nok en Sønnik hos dig groer,
saa gid den blive mere stor,
end det forkued' Bissennoer,
som ynkedes paa danske Jord!
Hils Bisse; han bar Sørge-Flor,
hvis han fik see, som jeg ey troer,
hvor Jonas min er frisk og stor,

og hvor mod ham den liden Mikkel
er kun en ussel Perpendikkel.
Kort sagt: Gud bædre svage Fædre,
som ej kan gjøre Tingen bædre!
Tilbyde Hjelp i andens Sag
er Skam for den, som selv er svag.
I Morges var det koldt, jeg frøs,
og hermed, søde Moer, adieus.
A. C. Wessel.

Til hvad er sagt, jeg vil tillægge,
Gud see i Naade til dem bægge!
J. H. Wessel.

Ovenstående dikt signert Anna Catharina Wessel (f. Bukier, 1748-1813) og Johan Herman Wessel (1742-1785) samt ledsagende brev fra Claus Bendeke (1763-1828)¹ har vært i sekretær Peder Hersleb Harboes (1755-1789)² eie, og er funnet av Jens P. Sørensen.³ Wessel hadde bedt Bendeke om å sende diktet til Norge, og han har åpenbart sett sitt snitt til å ta en avskrift. Bendeke sender denne til Harboe med følgende skrivelse:

Til
S. T. Herr Secretaire
Harboe

P.M.

Her har ieg den Ære at sænde Msr. Ven det omtalte løyerlige Vers, som Wessel i hans Kones og sit eget Navn lod mig faae til at sændes Mad[am] Castberg med forrige Post.
Til at forstaae Verset rigtig maa anmærkes, at i det første Aar Wessel var gift, spøgede Hr. Castberg altid med ham om at han ey var capa., og Hr. Castberg lovede ham sin Assistance.

D. 6. September [17]82

Bendeke

Diktet kan karakteriseres som et rimbrev, stilet til »lille søde Sophie Moer«. Sophie er den norske forfatterinnen Magdalene Sophie Castberg (1755-1825), senere Buchholm.⁴ Fru Castberg og hennes mann, presten Peder Leganger Castberg (1752-1784), var ekteparet Wessels venner i København. Da diktet ble skrevet, hadde Magdalene Sophie Castberg ennå ikke gjort seg offentlig bemerket som poet.⁵ Diktet dreier seg om familelivets gleder og bekymringer. Madamen ønskes til lykke i sitt nye hjem i

Flekkefjord, en by på sørvestlandet i Norge, det »kolde Noer«. Der hadde allerede hennes »elskte Mage« – diktets Bisse – i 1781 installert seg som sogneprest, mens fruén oppholdt seg i København ennå en stund. Ekteparet Wessel gir uttrykk for at hun vil bli savnet i den danske hovedstaden: hennes avreise er til »Sorg for dem, her boer«. Etter hyllesten går utsigelsen over i en ironisk modus og tar en mer vovet retning, i det det blir tale om emner som impotens og farskap, slik Bendeke forklarer: »i det første år Wessel var gift, spøgede Hr. Castberg altid med ham om at han ey var capa. [forplantningsdyktig], og Hr. Castberg lovede ham sin Assistance« (jf. ovenfor).

Ser man biografisk på saken, kunne nok presten trygt love å bistå sin venn Wessel dersom det skulle bli nødvendig. Presten hadde liten grunn til å tvile på om han selv var »capa«. Castberg giftet seg i 1777, og i løpet av tre år fødte Magdalene Sophie tre sønner.⁶ Den yngste var Michael Hellesen Castberg, diktets »liden Mikkell«. Han ble født i København 1780, samme året som Wessel giftet seg. Men dikteren lot ikke til å trenge assistanse. I 1781 ble Anna Catharina og Johan Herman foreldre til Jonas.⁷ De to guttene, Mikkell og Jonas, har vært henholdsvis omkring to og ett år da diktet ble skrevet.

Disse opplysningene inngår mer eller mindre direkte i diktets frekke, humoristiske og feministisk anlagte diskurs, hvor fru Wessel fører ordet i egenskap av triumferende mor. Hun ønsker venninnen bedre lykke neste gang hun får en »Sønnik«. Hennes Jonas er nemlig »frisk og stor« sammenliknet med den litt eldre Mikkell, »det forkued' Bissenøer«. Mot Jonas er Mikkell »kun en ussel Perpendikkel«.⁸ Med skadefryd ber hun venninnen hilse Bisse – som ville bære »Sørge-Flor«, hvis han selv kunne sammenlikne de to barna. I resten av diktet lar fru Wessel sin spott spille nådeløst over Mikkels far. Hun gir uttrykk for at hun er mindre overbevist om hans forplantingsdyktighet enn han selv er: »Kort sagt: Gud bædre svage Fædre, / som ej kan gjøre Tingen bædre!« Hun gjør seg lystig over prestens tilbud om »Assistence«: »Tilbyde Hjelp i andens Sag / er Skam for den, som selv er svag«.⁹ Så brytes den ironiske diskursen. A.C. Wessel runder av i den samme gemyttlige og intime tonen som i åpningen: »I Morges var det koldt, jeg frøs / og hermed, søde Moer, adiøs«. Johan Herman slutter seg til hustruens ord og nedkaller Guds nåde over presteekteparet.

Diktet består av 23 firfotede jambiske vers, hvorav Anna Catharina er tillagt de første 21, og de to siste Johan Herman. Det er velkomponert og har et elegant rimmønster. De første tretten vers har identisk, mannlig rimutgang og etterfølges i Anna Catharina-delen av fire parrim, to med kvinnelig og to med mannlig utgang. Johan Hermans hilsen har form av ett kvinnelig parrim. Diktet er etter all sannsynlighet skrevet av ham alene. Vokabular, syntaks og rimteknikk er umiskjennelig wesselsk. Hilsningsformelen »Min lille søde Sophie Moer« minner om strofer i andre leilighetsdikt, for eksempel »Min søde Jomfrue Lyng, Moer«¹⁰ og »Du lille vakre Karen Bach«. Impotensmatikken, som var et »normalt« humoristisk emne i 1700-tallets diktning, finnes også i flere dikt av Wessel, mest kjent i »Herremanden«. Rimbrevet til Magdalene Sophie Castberg er et rolledikt. Spill med masker og identiteter er typiske ingredienser i 1700-tallets

lekende diktning. Wessel påtar seg her rollen som sin fornærmede kone. Slik oppnår han å erte sin venn presten på en mer grovkornet måte enn om han selv hadde talt. Hans egen rolle i diktet er ekteparets fromme og milde venn, som ber Gud om å »see i Naade til dem begge«. Det er bare i dette rimbrevet Wessel lar sin kone opptre som skrivende dame. I hans »Impromptu« til henne tildeles hun rollen som elskerinne og kalles både »min søde Qvinde« og »en sød Canaille«. I dette diktet figurerer hun ikke som mor, for samlivet har foreløpig »ingen Skade voldt / paa smale Taille«. ¹¹ Wessels rolle i diktet er den hengivne ektemann. Kapabilitetstemaet, som sto sentralt i brevdiktet til fru Castberg, er her fraværende. Men i en fødselsdagshilsen til hustruen, skrevet i samme år som herværende leilighetsdikt, dukker dette tema opp igjen. Diktet er datert 23. februar 1782. Her inntar dikteren rollen som lett mistenksom ektemann, i det han sår tvil om den blåøyde Jonas er hans egen sønn. Hustruen, den glade mor, tiltales imidlertid i en ytterst elskverdig tone, noe som gir rollespillet et muntert skjær av tragikomedie:

Gid i mange glade Dage
Du den søde Fryd maa smage,
At see *Jonas* om dig gaae
Men hvis end du vil med flere
Vore Værelser meublere,
Ydmygt dog jeg bede maa:
Øinene ei blive blaae.¹²

Noter

1. Claus Bendeke (1763-1828), f. i Vang i Hedemarken, 1806 amtmann over Hedemarkens Amt, senere assessor og justitiarius. *Norsk Biografisk Leksikon*. Bind I. Kristiania: Aschehong 1923, s. 420.
2. Peder Hersleb Harboe (1755-1794), sønn av biskop Ludvig Harboe, kammersekretær, 1789 amtmann i Sogn og Fjordane (Norde Bergenhus Amt). *Dansk Biografisk Leksikon*. 2. udg., bind 9. København 1936, s. 340 og <http://stromsnes.info/PhpGedView/individual.php?pid=I6112&ged=slekten.ged>
3. Diktet og brevet ble funnet i 2005 i Hegermann-Lindecrone-arkivet i Rigsarkivet.
4. Magdalene Sophie Castberg, f. Bentzen (el. Bentsen) gift med skipsprest, senere sogneprest Peter Leganger Castberg i 1777, etter hans død i 1784 giftet hun seg 1785 med kjøpmann, senere tollinspektør Joachim Frederik Buchholm (ca. 1762-1834). *Norsk Biografisk Leksikon*. Bind 2. Oslo: Kunnskapsforlaget 2000, s. 49.
5. Castberg var et av de få kvinnelige medlemmer av Norske Selskab og innehaver av selskapets ærestegn, en gullring med sten. I 1783 vakte hun

oppmerksomhet i litterære kretser med heroiden »Adeluds til Torkild Trondeson«. Den ble 1783 trykt i Norske Selskabs *Poetiske Samlinger*, hvor hun også bidro med elegien »Til min Mand. I Anledning av Hr. Secretair Vibes Død«. Hennes ry som dikter sto høyest omkring 1790, da Rahbek i ukeskriftet *Samlere*n omtalte henne som »Norges Sappho«. Se Johanne Slots: »Mad. M.S. Buchholms 'Poesier' – og et kvindeligt forord 1806«, *Fund og Forskning*. Bind 24 (1980), s. 177-186 og Anne Marie Mai: »Skrivelyst og kvindelig dyd. Om Magdalene Sophie Buchholm«, Elisabeth Møller Jensen (red.): *Nordisk Kvindelitteraturhistorie. Bind I. I Guds navn 1000–1800*. København: Rosinante/Munksgaard 1993, s. 477-478.

6. 1) Mogens Castberg (1777-1778). Han ble født 15. november 1777 og var underveis da foreldrene giftet seg, 12. september 1777. 2) Peter Atke Castberg (1779-1823), lege og døvelærer, 3) Michael Hellesen Castberg (1780-1825). Opplysninger i <http://www.litteraturpriser.dk/aut/bm.htm>, samt mer detaljert i <http://www.ofstad.info/d0044/g0000029.html#I103125>, oppslagsord Magdalene Sophie Bentzen, se linker til sønnene.
7. Jonas Wessel (1781-1806), sakfører i Norge.
8. Perpendikkel: (lat. perpendiculum, blylodd), spøkefullt, nedsettende om en person som virker avstikkende eller irriterende i utseende eller vesen. *Norsk Riksmålsordbok*. Bind II. Første halvbind. Oslo: Aschehoug 1947, s. 696.
9. Castberg fremsto neppe som utpreget sterk av helse, han døde allerede i 1784, bare 30 år gammel.
10. Fra »*Tres humble Serviteur's* Formeldelse Til Velædle Herr *Ole Dometius* Kongelig bestalter Staldskriver og Velædle Jomfrue *Antonette Lyng*e Paa deres Bryllupsdag den glædelige 11te Junii 1777«, *Norske Selskabs Vers-Protokol*. Oslo: Norske Selskab 1935, s. 192.
11. »Impromptu«. Under overskriften »Til Digterens Hustru«, Johan Herman Wessel: *Digte*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag 1992, s. 328.
12. »Paa Sammes Fødselsdag, den 23de Februar 1782«. Under overskriften »Til Digterens Hustru«, Johan Herman Wessel: *Digte*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag 1992, s. 328-329.

Liv Blikrud

Johannes V. Jensens programskrift »Den gotiske Renaissance« – nogle tekstkritiske bemærkninger

Johannes V. Jensen made his entrance onto the literary scene with novels (*Danskere*, 1896; *Einar Elkær*, 1898) rooted in the *fin de siècle* atmosphere of the time. Even *Kongens Fald* (1900–01) may be considered a novel of decadence. In *Den gotiske Renaissance* (1901), however, he turned his attention to »Kendsgerningerne«, i.e. the reality of the modern world and its technological marvels. The book included critical observations from the 1898 Spanish-American war (as experienced in Madrid) and enthusiastic reports from the 1900 World Fair in Paris.